

УДК 314.15”746”(497.113)”1948/2002”

Оригиналан научни рад

Original scientific work

Милка Бубало – Живковић
Анђелија Ивков
Тамара Ковачевић

МИГРАЦИЈЕ У БАЧКОЈ ОД ДРУГОГ СВЕТСКОГ РАТА ДО 2002. ГОДИНЕ

Извод: Простор Бачке, као и остали делови Војводине, захваћени су сталним кретањима становништва. Ове миграције су имале различите узроке током историје. Главни узроци су економске, социјалне, верске, етничке или политичке природе. Дешавају се принудно или добровољно, масовно или појединачно, стихијно или плански. Сви поменути узроци миграција су се дешавали у Бачкој кроз историју. У току и након Другог светског рата одселио се одређени број Немаца, а на њихово место дошли су послератни мигранти, углавном из Хрватске, Босне и Херцеговине, Црне Горе, Македоније и јужне Србије. Од 1961. до 1991. уследиле су миграције претежно ка градовима из економских разлога, с тим да села остају са све мањим бројем становника. Међутим, ни сви градови нису једнако популационо оптерећени, већ је интензивније кретање ка већим регионалним центрима. На крају XX века уследило је масовно миграрање са простора република бивше Југославије. У тим миграцијама досељено је нешто више од 125.000 становника.

Кључне речи: Бачка, мигранти, колонисти, избеглице, демографска транзиција

Abstract: Bačka, as well as the other parts of Vojvodina, is the place of constant migrations. These migrations had different causes in the past. The main causes were of economic, social, religious, ethnic and political nature. They are forced movements or voluntary ones, massive or individual, random or planned. All above mentioned causes of migrations were present in Bačka in the past. During and after the Second World War a certain number of Germans moved out, and afterwar migrants came instead of them, mainly from Croatia, Bosnia and Herzegovina, Macedonia, and south Serbia. In 1961–1991 period migrations were usually caused by economic reasons, mostly being those towards towns causing depopulation of villages. However, bigger regional centres are more attractive than other towns. At the end of 20th century massive migrations occurred in ex-Yugoslavia. In those migrations somewhat more than 125,000 inhabitants moved to Bačka.

Key words: Bačka, migrants, afterwar migrants-colonists, refugees, demographic transition

Увод

Између два светска рата миграције у Југославији нису биле тако интензивне као после Другог светског рата. Други светски рат проузроко-

вао је нова миграциона кретања у правцу Србије, посебно из Босне и Херцеговине и Хрватске, али и кретање у оквиру саме Србије и Црне Горе. На жалост, обим ових миграција данас је тешко процењив. После Другог светског рата миграциона кретања у тадашњој Југославији су добила на свом интензитету. Разлози за таква интензивна миграциона кретања углавном се могу наћи у променама друштвених односа и политичког система, као и у привредном развоју, нарочито у њеној снажној индустријализацији. Интензитет послератних миграција најбоље се може сагледати из података пораста удела мигрантског у укупном становништву по пописима. Док је по попису 1948. године сваки пети (21,4%) становник СР Југославије (Србије и Црне Горе) живео ван свог места рођења, по попису 1991. године то је сваки други (44,5%). Иако се не располаже тачним подацима о пресељавањима између два светска рата, неке анализе, изведене на основу резултата пописа 1931. године, показују да је тада сваки пети становник Југославије живео ван свог родног места (Обрадовић, 1955).

За Југославију, као и остале земље Јужне Европе, за период после Другог светског рата (за Србију и Црну Гору после 1965) биле су карактеристичне миграције њених грађана на рад у развијене европске земље (што је у вези са бржим економским растом поменутих земаља), али и у прекоокеанске земље (посебно из Црне Горе).

Изучавање миграција у периоду после Другог светског рата код нас, али и у свету, показало је, да је биланс пресељавања готово увек у позитивној повезаности са динамиком и постигнутим нивоом економског развоја. Економски мотиви су били најзначајнији чиниоци пресељавања (нарочито у повезаности са размештајем индустрије, али и развијеношћу других непољопривредних делатности) у нашој земљи. Многи други фактори такође су утицали на интензитет миграција, на правце пресељавања као и на типове сеоба. То су углавном демографски чиниоци (ниво природног прираштаја, густина насељености, и други), затим утицаји који долазе из промена образовног састава становништва (све већи удео омладине са вишим школским квалификацијама), а често су пресељавања била повезана и са етничком структуром становништва (национална припадност, различити језици).

Унутрашње миграције у послератном периоду довеле су до сасвим нове дистрибуције становништва. У том периоду убрзаног друштвено-економског развоја најчешћа су пресељавања село-град, затим миграције између градских насеља (често из мањих и средњих градова ка већим градовима). Колико су карактеристични поменути процеси за подручје и унутар општина одвијају се миграције према њиховим центрима или насељима која се брже развијају. На тај начин миграције су довеле до веће концентрације становништва Југославије на малом простору (општинска средишта и осталим градским центрима), а са друге стране сеоска насеља су гу-

била становништво и одумирала. Ову чињеницу јасно потврђује и следећи податак. Године 1948. троје од четворо становника Србије и Црне Горе били су пољопривредници (удео пољопривредног у укупном становништву је износио 71,1%), а по попису 1991. само једна петина (17,0%). Поред тога величина овог пресељавања огледа се и у томе што је 1948. године 16,7% било градског становништва, а до 1991. тај удео се повећао на 52,2% (Група аутора, 1995).

Насељавање након Другог светског рата

Након Другог светског рата у Војводини је Савезном колонизацијом досељено 216.306 лица који су до времена пописа прихватили колонизацију и још 21.293 који су се врло брзо вратили у стари крај. Овај број колониста је довео до пораста броја становника Војводине за 13,2%, тако да је по попису 1948. године она имала 1.640.757 становника, а без овог таласа број становника би био знатно мањи (1.424.451 становник). Колонизација даје основу стално високом учешћу досељеног становништва у Војводини. Од укупног броја колониста 4,3% чинили су унутрашњи колонисти, 0,3% колонисти из иностранства, а 95,4% колонисти из других подручја Југославије. Најјаче миграционе струје биле су из Босне и Херцеговине и Хрватске, које заједно чине 62,9% свих савезних колониста или 8,3% тадашњег становништва Покрајине (Ђурђевић, 1995).

Од укупно 216.306 колониста досељених у Војводину након Другог светског рата, у Бачку је досељено 125.679 лица, а то је 58,1% од свих колониста у Војводини. У Западној Бачкој, која обухвата пет општина (Апатин, Бач, Оџаци, Сомбор и Кула), је било 75.865 лица што је овде износило 60,4% од укупног броја колониста у Бачкој. Као што смо видели напред, општине Апатин, Оџаци, Сомбор и Кула, које се налазе у западном делу Бачке су имале велики удео немачког становништва у укупном становништву. Након Другог светског рата готово сво немачко становништво је одсељено, а на њихова места су досељаване породице из Лике, Босне и Србије. Тако је у општину Оџаци досељено 26.111 лица. Они су чинили чак 66,3% од популације на попису 1948. године у тој општини. У Кули су колонисти довели до пораста броја становника за 34,7%. Слично повећање броја становника је било и у општини Апатин (за 34,2%). Сомборска популација се увећала за 23,9% у односу на попис 1948. године. Најмање колониста (3.770) и најмање повећање броја становника (за 19,6%) је било у општини Бач. На простор Јужне Бачке (обухвата општине Бачка Паланка, Бачки Петровац, Нови Сад, Темерин, Тител, Жабал, Бечеј, Србобран и Врбас) је досељено 40.782 лица током послератне колонизације. По броју колониста на првом месту су биле општине Бачка Паланка и Врбас. У општини Врбас је досељено 17.420 лица што је било 46,9% од укупног броја становника те општине са пописа 1948. године. Бачкопаланачка општина

је примила 16.280 лица што је овде износило 34,8% од укупне аутохтоне популације. Трећа општина која је имала висок удео колониста у укупној популацији је темеринска, у којој је било 3.191 колониста или 20,9% од укупног броја становника. Најмање колонизованих је у општине Бечеј (16 лица) и Србобран (23 лица). Најмање колониста је досељено у Северну Бачку која обухвата шест општина (Ада, Бачка Топола, Кањижа, Мали Иђош, Сента и Суботица). У ових шест општина је пописано 9.032 колонизована лица. Највећи удео колониста, у односу на број становника са пописа 1948. године, је био у општини Мали Иђош (38,6%). У свим осталим општинама проценат колониста је био нижи од два процента.

Као што видимо сви делови Бачке, као и остали крајеви Војводине, примили су значајан број колониста који су допринели повећању укупног популационог салда. Од укупно 125.679 колониста њих 46.110 је досељено из Хрватске, 32.230 из Босне и Херцеговине и 29.907 из Црне Горе. Са Космета је досељено свега 160 лица, из унутрашње Србије 15 и из Македоније само 2 лица. Као што видимо доминирају колонисти из Хрватске на које отпада 46,7%. Ови колонисти доминирају на простору Западне Бачке. Колонисти из Босне и Херцеговине учествују са 25,6%. Њих је највише у Западној и Јужној Бачкој. На црногорске колонисте отпада 23,8% и њих је највише у Јужној Бачкој. На колонисте из Македоније, централне Србије и Космета отпада 3,9%.

Миграције од 1961. до 2002. године

Како је долазило до повећања обима миграција после Другог светског рата најбоље можемо видети из промена удела аутохтоног и мигрантског становништва у укупном становништву. У Југославији удео мигрантског становништва у укупном је износио 34,9%, а од тога највећи број је у Војводини (44,5%), а најнижи на Косову и Метохији (28,8%). У наредним пописима процентуални удео се повећавао, тако да је, према резултатима пописа 1981. за Југославију износио 42,2%, при чему је највиши био у централној Србији (45,3%), а најнижи поново на Косову и Метохији (29,9%). И у наредном попису дошло је до пораста удела мигрантског становништва и то посебно у Војводини и централној Србији (привредно развијеније подручје). А то потврђује да је просторна покретљивост становништва повезана са степеном привредне развијености. Међутим, степен економске развијености није једини чинилац који утиче на просторну покретљивост становништва Југославије, а тиме и на удео завичајног у укупном становништву. Ако је процес урбанизације брз и у привредно мање развијеним подручјима, односно ако се пољопривредно становништво брзо смањује, онда постепено долази до изједначавања удела мигрантског у укупном становништву у развијеним (централна Србија и Војводине) и мање развијеним (Црна Гора) подручјима.

Табела 1. – Аутохтоно и мигрантско становништво Војводине

Година пописа	Укупно становништво	Аутохтоно		Мигрантско	
		Укупно	%	Укупно	%
1953.	1.712 619	950.827	55,5	761.792	44,5
1961.	1.854 965	1.007 149	54,3	847.816	45,7
1971.	1.952 533	1.041 911	53,4	910.622	46,6
1981.	2.034 772	1.163 901	57,2	870.871	42,8
1991.	2.013 889	1.098 960	54,6	914.929	45,4
2002.	2.031 992	1.078 799	53,1	953.193	46,9

И у Бачкој се може приметити осцилирање броја миграната. Односно, у периоду кад је дошло до интензивнијег одсељавања становништва у иностранство и кад су биле масовније миграције село – град (период 1961–1971), тада је и повећан процентуални удео мигрантског становништва у укупном броју популације. Године 1971. нешто мање од половине становништва је било мигрантско. У периоду 1971–1991. забележен је пад броја миграната за око 8.000, што је свакако последица мањег одлива становништва у иностранство. У наредном периоду дошло је до повећања удела миграната у броју укупног становништва, као последица свих дешавања на простору бивше Југославије.

Табела 2. – Аутохтоно и мигрантско становништво у Бачкој

Година пописа	Укупно становништво	Аутохтоно		Мигрантско	
		Укупно	%	Укупно	%
1961.	926.990	499.615	53,9	423.405	45,7
1971.	987.284	530.884	53,8	445.283	45,1
1991.	1.032 915	562.516	54,5	452.916	43,8
2002.	1.054 964	554.282	52,5	500.682	47,5

Обим укупне просторне покретљивости становништва у СР Југославији (унутрашња пресељавања, досељено из осталих република бивше СФРЈ и из иностранства), према стању од 31. марта 1991. године са поделом унутрашњих миграција на локалне (између насеља исте општине), међуопштинске (између општина исте покрајине и републике) и на међурејубличке, односно међупокрајинске (досељене из друге републике односно покрајине СР Југославије), показује да је од 8,7 милиона пописаног становништва (претпоставља се да око 1,6 милиона становништва албанске националности са југа Србије и из Косова и Метохије није пописано), скоро 3,9 милиона (44,5% укупног пописаног становништва) мењало место сталног боравка. Од тог броја око 1,1 милион (28,8%) миграната учествовало је у локалним пресељавањима. Просторна покретљивост између општина истог подручја (Црна Гора, централна Србија, Војводина и Косово и Метохија) још је већег обима од локалног пресељавања и у њима је учествовало скоро 1,6 милиона (40,6%) људи, док је нешто преко 500.000

(13,1%) људи учествовало у међурепубличко-покрајинским миграцијама. Унутрашње миграције у држави обухватају 82,5% досељеног становништва (Група аутора, 1995).

Табела 3. – Досељено становништво према типу миграција између 1961. и 2002. године у Војводини

Досељено из насеља	1961.		1971.		1991.		2002.	
	Број	%	Број	%	Број	%	Број	%
укупно	847.816	100,0	910.622	100,0	914.929	100,0	953.247	100,0
исте општине	119.340	14,1	163.019	18,0	179.589	19,6	177.935	18,7
друге општине исте републике	328.937	38,8	463.921	50,9	300.584	32,9	258.297	27,1
друге републике	374.009	44,1	263.412	28,9	400.037	43,7	139.085	14,6
бивших република СФРЈ	-	-	-	-	-	-	364.271	38,2
друге државе	18.668	2,2	-	-	-	-	9.069	1,0
непознато	-	-	-	-	-	-	4.590	0,5

Мигранти на простору Војводине 1961. године у највећем броју су су били они који су се селили између република бивше савезне државе (44,1%). Овај велики број миграната је последица послератних планских колонизација које су интензивно захватиле простор Војводине, па и саму Бачку. И у Бачкој је процентуални удео међурепубличких миграната сличан као и у Војводини (42,6%). Нешто је мање миграната који су досељени из других општина исте републике, односно покрајине. На простору Војводине на њих отпада скоро две петине миграната (38,8%), док је у Бачкој нешто више од тог удела (42,0%). Висок ниво миграција унутар самих република је последица пресељавања становништва ка већим републичким, односно покрајинским центрима. Педесетих година ове миграције су имале свој почетак. Овај облик миграција добија на интензитету шездесетих и седамдесетих година, што можемо да видимо и у табелама. На локалне мигранте 1961. отпада 14,1% у Војводини, односно 12,0% у Бачкој. Ове деценије је почетак интензивнијег пресељавања становништва из села у градове исте општине. Најмањи број становника је досељен из иностранства јер је то и период одсељавања југословенског становништва у западне земље и то првенствено Немачку, Француску, Швајцарску. На попису 1971. је осетно повећање удела миграната из других општина, али истих република, односно покрајина. Порастао је и број локалних миграната, док је смањен интензитет миграција између република, што је последица мирнијег послератног периода, као и мањег обима међурепубличког пресељавања након колониистичких, послератних, покрета. По попису 1991. међурепубличке/међупокрајинске миграције поново добијају интензитет, што је последица националних трвења која су се јављала већ осамдесетих година на

простору СФРЈ. Тако да у Војводини на ове мигранте отпада 43,7%, а у Бачкој 40,1%. Смањен је удео међуопштинских миграната унутар једне републике, односно покрајине, на око 33% и у Војводини, а у Бачкој на 37,0%. Интензитет пресељавања село – град се и даље појачава, тако да удео ових миграната у Војводини и Банату око једне петине. Миграције из правца бивших република некадашње Југославије добијају на интензитету на последњем попису. Више од једне трећине миграната, по тим попису, је досељено из тих република, како у Војводини, тако и у Бачку. Нешто мање миграната је који су учествовали у унутаррепубличким миграцијама, а знатно мање је оних који су дошли са простора Црне Горе.

Табела 4. – Досељено становништво према типу миграција између 1961. и 2002. године у Бачкој

Досељено из насеља	1961.		1971.		1991.		2002.	
	Број	%	Број	%	Број	%	Број	%
укупно	423.405	100,0	456.400	100,0	470.399	100,0	501.025	100,0
исте општине	51.768	12,1	73.009	16,0	90.332	19,2	96.661	19,3
друге општине исте републике	179.498	42,0	229.668	50,3	173.964	37,0	152.720	30,5
друге републике	182.217	42,6	142.606	31,2	188.620	40,1	53.564	10,7
бивших република СФРЈ	9.922	2,3	-	-	-	-	192.854	38,5
друге државе	3.970	0,9	-	-	17.483	3,7	2.730	0,5
непознато	423.405	100,0	456.400	100,0	470.399	100,0	2.496	0,5

За анализу миграција по врсти насеља одакле су мигранти досељени отежавајућу околност представља категорисање самих насеља, а последњи попис и не евидентира мигранте по типу насеља. Видимо из табела 8 и 9 да је 1961. по пописним подацима највећи број миграната из сеоских

Табела 5. – Досељено становништво према типу насеља одакле су досељени између 1961. и 1991. године у Војводини

Досељено из насеља	1961.		1971.		1991.	
	Број	%	Број	%	Број	%
укупно	847.816	100,0	910.622	100,0	914.929	100,0
сеоског насеља	610.131	72,0	595.121	65,3	286.599	31,3
мешовитог насеља	35.192	4,2	77.804	8,5	208.251	22,8
градског насеља	175.868	20,7	217.419	23,9	385.360	42,1
непознато	26.625	3,1	20.278	2,2	34.719	3,8

насеља (у Војводини 72,0%, а у Бачкој 67,3%). Знатно мањи број миграната води порекло из градских насеља (у Војводини 20,7%, а у Бачкој свега 24,9%). Остали мигранти су досељени из насеља мешовитог типа.

На попису 1971. године повећава се број миграната који воде порекло из градских насеља, док је нешто мање становника који су мигрирали

из сеоских насеља. На последњем попису, 1991. године, у Војводини је највећи удео миграната који воде порекло из градских насеља (42,1%), због миграција ка већим градским центрима (републичким и покрајинским). Мигранти из села учествују са 31,3%, а из мешовитих насеља са 22,8% у укупном броју миграната у Војводини. У Бачкој је највећи број миграната који су досељени из градских насеља и они учествују са око 50% у укупном броју миграната по подацима пописа 1991. године. Знатно је мање миграната који су досељени из сеоских насеља. Њих је једна четвртина (25,6%), а нешто више од једне петине је миграната који су досељени из мешовитих насеља.

Табела 6. – Досељено становништво према типу насеља одакле су досељени између 1961. и 1991. године у Бачкој

Досељено из насеља	1961.		1971.		1991.	
	Број	%	Број	%	Број	%
укупно	427.375	100,0	456.400	100,0	470.399	100,0
сеоског насеља	289.734	67,3	263.928	57,8	120.296	25,6
мешовитог насеља	17.736	4,1	51.362	11,3	99.243	21,1
градског насеља	106.261	24,9	129.823	28,4	233.377	49,6
непознато	13.644	3,2	11.284	2,5	17.483	3,7

У наредне три табеле је приказан интензитет миграција према периодима досељавања и према пописима. Анализирајући периоде досељавања по попису 1961. године видимо да су миграције имале највећи интензитет после Другог светског рата, што је и за очекивати услед организованих и планских колонизација, које су интензивно захватиле северни део Србије.

Табела 7. – Досељено становништво према периоду миграција по подацима пописа 1961. године

Досељено	Војводина	%	Бачка	%
укупно	847.816	100,0	427.375	100,0
пре 1940. године	165.803	19,6	78.829	18,4
од 1941. до 1945. године	99.034	11,7	56.439	13,2
од 1946. до 1952. године	216.519	25,5	114.292	26,7
од 1953. до 1957. године	164.400	19,4	77.352	18,1
од 1958. до 1961. године	190.218	22,4	93.433	21,9
непознато	11.816	1,4	7.030	1,6

је. Најмањи број миграната је забележен за време Другог светског рата. Мањи број миграната је уследио и у периоду након колонизације. На мигранте из предратног периода отпада једна петина што је знатан број који је последица међуратне колонизације којом су били захваћени простори Војводине, а самим тим и данашње Бачке.

У наредном попису (1971) смањен је процентуални удео миграната из колонистичког периода. Приликом колонизације знатан број миграната је био средовечних и старијих, који су у десетогодишњем периоду, од 1961. до 1971. године, умрли, што је један од основних разлога смањења броја миграната из овог посматраног периода. По овом попису и у Војводини и у Бачкој се истиче период између 1953. и 1960. године из ког потиче више од једне петине миграната. То је време пресељавања становништва из пасивних у развијеније крајеве у потрази за бољим послом у бившој Југославији. До 1965. године су биле актуелне и интензивне миграције таквог типа и мотива. Касније, до 1971, мањи број мигранта се селио, јер је то период просперитета бивше Југославије, када се радило на развоју већине крајева. Најмање миграната, по овом попису, је било из ратног периода. Мали је број и са почетка седамдесетих година, али с обзиром да се ови подаци односе само на непуне две године можемо закључити да је и то знатан број миграната (готово идентичан са бројем миграната у послератном периоду).

Табела 8. – Досељено становништво према периоду миграција по подацима пописа 1971. године

Досељено	Војводина	%	Бачка	%
укупно	910.622	100,0	456.400	100,0
пре 1940. године	117.697	12,9	55.895	12,2
од 1941. до 1945. године	71.670	7,9	41.063	9,0
од 1946. до 1952. године	166.318	18,3	86.856	19,0
од 1953. до 1960. године	205.675	22,6	99.138	21,7
од 1961. до 1965. године	172.893	19,0	83.531	18,3
од 1966. до 1969. године	112.954	12,4	57.271	12,5
од 1970. до 1971. године	54.925	6,0	28.044	6,1
непознато	8.490	0,9	4.602	1,0

Анализирајући податке пописа становништва 1991. године видимо да је у предратном и у ратном периоду најмање мигранта досељено. Мигранти и међуратни колонисти који су били у већем броју након пописа 1961. године су умрли тако да се број тих миграната знатно смањио. На послератне колонисте, као и на мигранте из економских разлога (1961–1970), отпада највећи удео миграната у оба посматрана подручја (Војводина и Бачка). Након тог периода је уследио период миграција (од 1971. до 1991. године) које су углавном имале економски карактер, односно, сеобе правца село - град, и мањи градски центри - регионални и покрајински градски центри. У табели можемо да приметимо да је највећи удео миграната у периоду 1946–60. године, међутим овај период захвата петнаест година, тако да на годишњем нивоу просечно више је досељавано у периоду 1961–1970. година.

Милка Бубало – Живковић, Анђелија Ивков, Тамара Ковачевић

Табела 9. – Досељено становништво према периоду миграција по подацима пописа 1991. године

Досељено	Војводина	%	Бачка	%
укупно	914.929	100,0	470.399	100,0
пре 1940. године	38.671	4,2	19.133	4,1
од 1941. до 1945. године	40.944	4,5	23.427	5,0
од 1946. до 1960. године	242.629	26,5	122.134	26,0
од 1961. до 1970. године	192.303	21,0	96.171	20,4
од 1971. до 1981. године	180.092	19,7	93.892	20,0
од 1981. до 1991. године	176.785	19,3	91.668	19,5
непознато	43.505	4,8	23.974	5,1

Пре анализе структуре миграната по периодима досељавања по подацима пописа 2002. године, неминовно је да се задржимо на избегличком процесу који се догодио током деведесетих година и који је довео до промена у популационој структури Војводине, а тиме и Бачке. Избеглице су у великој мери довеле до промене структуре становништва у моменту када су се досељавале. Међутим, великом броју избеглица је Бачка била само успутна станица, тако да су одлазили или у друге општине Војводине, односно Србије или су се одсељавали у иностранство. По попису избеглица 1996. године на простор Бачке је досељено 127.214 избеглица, што је готово половина свих избеглица на простору Војводине (49,4%).

Табела 10. – Избеглице у бачким општинама по годинама досељавања

Општина	1990.	1991.	1992.	1993.	1994.	1995.	1996.	Укупно
Ада	0	3	37	9	17	273	4	349
Апатин	6	607	396	122	141	6.956	177	8.500
Бач	5	219	161	76	69	1.121	55	1.736
Бачка Паланка	18	698	2.064	408	335	5.321	1.118	10.108
Бачка Топола	0	34	93	26	23	524	44	2.573
Бачки Петровац	13	155	297	85	49	1.796	105	759
Бечеј	9	112	385	42	86	1.777	64	2.536
Врбас	4	174	662	127	132	2.215	202	3.578
Жабалъ	25	107	619	154	102	2.298	307	3.695
Кањижа	1	26	56	21	17	326	26	486
Кула	4	257	592	145	131	2.755	239	4.189
Мали Иђош	2	17	73	20	6	169	53	345
Нови Сад	317	4.859	13.302	3.502	2.105	17.168	2.914	46.095
Оџаци	15	260	302	87	69	3.270	146	4.211
Сента	4	31	82	11	8	154	9	301
Сомбор	29	1.400	2.818	717	571	10.030	491	16.301
Србобран	12	70	206	43	59	768	115	1.303
Суботица	87	1.413	2.987	693	560	5.194	412	11.888
Темерин	21	300	588	168	261	4.250	537	6.240
Тител	19	97	255	115	161	1.097	218	2.022
Бачка	590	10.813	25.919	6.550	4.885	67.136	7.210	127.214

Општина Нови Сад је била најпривлачнија за избеглице, те је у њој нашло смештај 46.095 лица или 36,2% од укупног броја избеглица у Бачкој. Знатно мање него у новосадској је у другим општинама Бачке. Међутим, по броју досељених избеглица издвајају се и општине за које је везана предратна и послератне колонизација, а то су: Сомбор (16.300 лица или 12,8%), Бачка Паланка (10.108 лица или 7,9%), Апатин (8.500 лица или 6,7%) и Темерин (6.240 лица или 4,9%). Већи број је досељен и у општину Суботица (11.888 лица или 9,3%), иако за њу није везана колонизација ни пре Другог светског рата ни после рата. Ова општина је избеглицима привлачна због пограничног положаја са Мађарском и веома прометног граничног прелаза.

За све општине, како Војводине, тако и Бачке је карактеристично да је највише избеглица досељено 1995. када је дошло до масовног исељавања српског становништва из Хрватске. Те године је дошло 52,8% од укупног броја избеглица у Бачкој. Почетак ратних дешавања у Босни и Херцеговини је проузроковао такође, масовније исељавање из ове републике, тако да је 1992. избегло у Бачку 25.919 лица или 20,4% од укупног броја избеглица овог дела Војводине. Осталих година, у периоду (1990–1996) који је обухватао попис избеглица 1996, досељено је знатно мање избеглица.

Табела 11. – Порекло избеглог становништва у бачким општинама по подацима пописа избеглица 1996. године

Општина	БиХ	Хрватска	Македонија	Словенија	Космет	Непознато	Укупно
Ада	62	269	0	0	0	18	349
Апатин	908	6.751	10	28	3	800	8.500
Бач	514	1.153	2	4	0	63	1.736
Бачка Паланка	6.721	2.761	8	20	0	598	10.108
Бачка Топола	675	1.790	3	16	0	89	2.573
Бачки Петровац	303	389	0	5	0	62	759
Бечеј	793	1.650	6	0	0	87	2.536
Врбас	1.671	1.691	30	15	0	171	3.578
Жабал	2.318	1.129	2	17	0	229	3.695
Кањижа	149	258	0	0	0	79	486
Кула	1.383	2.585	4	21	0	196	4.189
Мали Иђош	169	149	1	2	0	24	345
Нови Сад	24.493	17.297	73	312	7	3.913	46.095
Озаци	605	3.404	2	5	0	195	4.211
Сента	123	161	5	1	0	11	301
Сомбор	3.342	11.825	29	81	0	1.023	16.300
Србобран	490	647	2	17	0	147	1.303
Суботица	5.211	6.058	15	37	0	567	11.888
Темерин	3.864	1.893	15	69	0	399	6.240
Тител	1.115	816	0	10	0	81	2.022
Бачка	54.909	62.676	207	660	10	8.752	127.214
Војводина	97.474	139.232	642	1.455	108	18.828	257.739

Од свих република бивше Југославије најмасовније избеглиштво је била из Хрватске и БиХ, република у којима је било и јачих ратних дешавања. Из БиХ у Бачку је до 1996. године досељено 54.909 лица или 43,2% од укупног броја избеглица или 56,3% од свих избеглих из ове републике у Војводини. Из Хрватске је било масовније исељавање, тако да је одавде досељено 62.676 лица или 49,3% од укупног броја свих избеглих у Бачкој или 45,0% од броја избеглих из Хрватске у Војводини. Из Македоније, Словеније и са Космета је дошло знатно мање избеглица. Међутим, након 1996. интензиван је процес избеглиштва са Космета. Међутим, и поред тога, смањен је број избеглица у Војводини и Бачкој. Наиме, по попису становништва 2002. у Војводини је мање избеглица за 27,7%, а у Бачкој за 23,8%. Велик број овог становништва је отишао у треће земље, неки су узели држављанство републике Србије, те су то главни разлози смањења броја избеглица у Србији на попису 2002. године. Иако је у Бачкој по попису 2002. забележено нешто мање од 100.000 избеглица оне су довеле до апсолутног пораста становништва ове популације за око 40.000, што значи да би број становника овог дела Војводине опао за око 60.000 да нису досељене избеглица. На простору целе Војводине пад би био још и већи, за више од 124.000 лица. Избеглице су сигурно утицале на промену популационе структуре у Бачкој, али за кратко, јер они који су остали овде сигурно ће се брзо стопити са аутохтоним становништвом.

Табела 12. – Број становника и избеглица у Војводини и Бачкој

Обележје	Војводина	Бачка
Број становника 1991	1.970 195	1.014 675
Број становника 2002.	2.031 992	1.054 964
Апсолутни пораст/пад између пописа	61.979	40.289
Број избеглица	186.463	96.891
Удео избеглица у становништву 2002.	9,18	9,18
Становништво 2002. без избеглица	1.845 529	958.073
Апсолутни пораст/пад броја становника без избеглица	-124666	-56602

Табела 13. – Досељено становништво према периоду миграција по подацима пописа 2002. године

Досељено	Војводина	%	Бачка	%
укупно	953.193	100,0	500.582	100,0
пре 1940. године	12.102	1,3	6.493	1,3
од 1941. до 1945. године	23.821	2,5	13.964	2,8
од 1946. до 1960. године	161.987	17,0	82.664	16,5
од 1961. до 1970. године	146.494	15,4	74.257	14,8
од 1971. до 1981. године	135.803	14,2	72.586	14,5
од 1981. до 1991. године	119.235	12,5	64.311	12,8
од 1991. до 2002. године	312.342	32,8	165.442	33,0
непознато	41.409	4,3	20.865	4,2

Масовне миграције остављају највеће трагове у популацији, како Војводине, тако и њеног дела Бачке, што потврђује и попис 2002. године. Једна трећина становника, миграната, су избегли, прогнани, расељени током деведесетих година. Тако да ће и ови принудно досељени становници на простор Бачке оставити трагове који ће деценијама утицати на овакве демографске анализе. У другим међупописним периодима мигранти су малобројнији, а то су и миграције које су имале другачији карактер.

Закључак

У периоду после Другог светског рата миграциони процес у Бачкој се одликује сменом миграната. Након одласка немачког становништва уследила су планирана досељавања. Процесом колонизације досељен је знатан број мигранта из Босне и Херцеговине у југозападну Бачку, док су у северозападном делу углавном колонизовани становници из Хрватске, а у централном делу становници из Црне Горе.

У миграцијама у периоду од 1971. године уследила су пресељавања из економских разлога. Досељеници су се углавном кретали у веће градске центре - регионалне и покрајинске, ради лакшег запослења и већег избора радних места. Затим, тај период карактеришу миграције село-град, опет из економских разлога, што доводи до напуштања аграрних подручја Баната и слабљења пољопривредне моћи ових простора.

У последњој деценији двадесетог века уследили су миграциони процеси који су имали политички, верски и етнички карактер. Званичан број досељеника по попису избеглица 1996. године је био 127.214 лица. На њихов размештај у Банату велики утицај су имали послератни мигранти, како они који су стигли пре Другог светског рата, тако и они после Другог светског рата. Поред размештаја послератних мигранта, на досељавање избеглица и прогнаних лица у поједина насеља, велики утицај имала је економска развијеност и могућност привређивања. Избеглице су механички повећале обим банатске популације и довеле су до побољшања старосне структуре. Међутим, као и сви досељеници, тако ће и избеглице врло брзо примити навике старијег војвођанског становништва и читава банатска популација ће имати уједначене некадашње карактеристике.

У XX веку српско становништво је знатно више учествовало у миграционим процесима него припадници других народности што се запажа при анализи миграција у насељима где је српско становништво у мањини. Миграције су од давнина до данас задржале важно место у демографском развоју Бачке. Предмодерним типовима миграција, које су временом слабиле, додавани су модерни миграциони процеси. Последњих тридесетак година је интензивно пресељавање политичког типа, које има принудни а не добровољни карактер. Данас се суочавамо са разноврсним мигра-

ционим кретањима, како по типовима тако и по узроцима и последицама. Било добровољне или принудне миграције су у већој или мањој мери утицале на развитак становништва Бачке. Ови су утицали на величину популације, њен територијални размештај, као и на структуре становништва - старосне, образовне, етничке и друге.

ИЗВОРИ И ЛИТЕРАТУРА

Попис избеглица 1996, Градски завода за статистику, Београд.
Група аутора (1995): **Становништво и домаћинства СР Југославије према попису 1991**, ЦДИ, ИДН, Београд.
Попис становништва 1961, Савезни завод за статистику, Београд.
Попис становништва 1971, Савезни завод за статистику, Београд.
Попис становништва 1991, Савезни завод за статистику, Београд.

Milka Bubalo – Živković
Anđelija Ivkov
Tamara Kovačević

MIGRATIONS IN BAČKA FROM THE SECOND WORLD WAR TO 2002

Summary

After the Second World War migration in Bačka is characterized by replacements of migrants. When Germans had left, planned migrations started. By the process of colonization, a significant number of people from Bosnia and Herzegovina came to southeastern Bačka, Croat inhabitants came to northwest area, while the central part was inhabited by migrants from Montenegro.

Migrations for economic reasons started around 1971. Newcomers moved mainly to bigger town centres, regional and provincial ones, in order to find better working opportunities. That period is characterized by movements from village to town.

In the last decade of 20th century there started political, ethnic, and religious migrations. Official number of the newcomers, according to the census of refugees in 1996, was 127 214. Old migrants who came before and after the Second World War had great influence on the distribution of new migrants in Bačka. Apart from their influence, a great influence on distribution of refugees and dislocated persons had economic development of settlements and prospects of employment.

In 20th century Serbian population moved much more frequently than population of other nationalities, which can be seen in migration analysis of settlements where Serbian population is minority.